

OCHRONA KARNA PRAWA CZŁOWIEKA DO ŻYCIA W PRAWIE POLSKIM

Krzysztof Wiak

Katedra Prawa Karnego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Polska
<https://orcid.org/0000-0003-0947-570X>

Streszczenie. Opracowanie zawiera omówienie regulacji polskiego Kodeksu karnego chroniących życie człowieka. W pierwszej części została zawarta analiza ponadustawowych standardów ochrony prawa do życia, wynikających z prawa międzynarodowego i Konstytucji RP. W części drugiej przedstawiono wybrane problemy pojawiające się przy kwalifikacji prawnej czynów zabronionych jako zabójstw. W artykule zwrócono szczególną uwagę na zagadnienie procesowego przypisania sprawcy zamiaru zabicia człowieka oraz znaczenie i wykładnię znamion kwalifikujących.

Słowa kluczowe: życie, prawo do życia, zabójstwo, Kodeks karny

UWAGI WSTĘPNE

Określenie stosunku prawa karnego do życia ludzkiego, a co za tym idzie, wyznaczenie zakresu i intensywności ochrony tego podstawowego dobra prawnego przysługującego każdemu człowiekowi, wymaga w pierwszej kolejności wskazania ponadustawowych wzorców, wiążących ustawodawcę. Powszechnie przyjmuje się, że uznanie przyrodzonej i niezbywalnej ludzkiej godności stanowi fundament współczesnej koncepcji praw człowieka. Podstawowym prawem człowieka, w tym znaczeniu, iż warunkuje możliwość korzystania z innych praw i wolności, jest prawo do życia. Znajduje ono potwierdzenie w wielu dokumentach prawa międzynarodowego, w tym w treści art. 3 Powszechnej Deklaracji Prawa Człowieka z 1948 r.¹, art. 6 § 1 Mię-

¹ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r., w: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp: 20.11.2018].

dzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.², art. 2 ust. 1 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r.³

Niniejsze opracowanie zawiera syntetyczne – ograniczone objętością artykułu – omówienie regulacji polskiego Kodeksu karnego chroniących życie człowieka. W pierwszej części została podjęta próba nakreślenia standardów ochrony życia, wynikających z prawa międzynarodowego i Konstytucji RP. W części drugiej wskazano wybrane problemy pojawiające się przy kwalifikacji prawnej zachowań przestępnych wypełniających znamiona kodeksowych typów zabójstwa.

ŻYCIE JAKO DOBRO PRAWNIE CHRONIONE

Wyznaczenie granic i intensywności ochrony życia ludzkiego w ramach przysługującej ustawodawcy swobody legislacyjnej musi uwzględniać wiążące wzorce normatywne o randze ponadustawowej. Taki charakter mają dwa przepisy konstytucyjne. Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP⁴ przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Ponadto, przepis art. 38 Konstytucji RP stanowi wprost, iż Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia. Z treści obu przepisów wyprowadzić należy normę zakazującą legalizacji zamachów na życie człowieka oraz zobowiązującą ustawodawcę zwykłego do wprowadzenia skutecznych gwarancji jego ochrony.

Konstytucja RP w art. 38 nie definiuje bliżej pojęcia człowieka, jednakże zapewnia ochronę „każdemu człowiekowi”, co nakazuje odnosić te gwarancje do całego okresu jego istnienia. Na tle przywołanych wzorców konstytucyjnych należy stwierdzić, że przymiot bycia „człowiekiem” oraz przyrodzona godność przynależą każdej istocie ludzkiej od momentu, od którego zaczyna się jej istnienie (od poczęcia), dotąd aż jej byt się nie skończy. Bez znaczenia pozostaje okoliczność, w jaki sposób rozpoczęło się życie człowieka – czy początek nastąpił w środowisku naturalnym czy sztucznym (*in*

² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

vitro). Wyprowadzenie z Konstytucji RP takiego wzorca, wiążącego ustawodawcę zwykłego, powinno skutkować przyjęciem regulacji mających na celu zapewnienie skutecznej ochrony godności i życia każdego człowieka.

Tak też obowiązki wspólnoty państwowej wobec życia człowieka postrzega Trybunał Konstytucyjny. W orzeczeniu z 28 maja 1997 r.⁵ przyjęto: „Podstawowym przymiotem człowieka jest jego życie. Pozbawienie życia unicestwia więc równocześnie człowieka, jako podmiot praw i obowiązków. [...] Demokratyczne państwo prawa jako naczelną wartość stawia człowieka i dobra dla niego najcenniejsze. Dobrem takim jest życie, które w demokratycznym państwie prawa musi pozostawać pod ochroną konstytucyjną w każdym stadium jego rozwoju. Wartość konstytucyjnie chronionego dobra prawnego jakim jest życie ludzkie, w tym życie rozwijające się w fazie prenatalnej, nie może być różnicowana. Brak jest bowiem dostatecznie precyzyjnych i uzasadnionych kryteriów pozwalających na dokonanie takiego zróżnicowania w zależności od fazy rozwojowej ludzkiego życia. Od momentu powstania życie ludzkie staje się więc wartością chronioną konstytucyjnie. Dotyczy to także fazy prenatalnej”⁶.

Wyrażona w Konstytucji RP deklaracja poszanowania życia ludzkiego wymaga zapewnienia jego skutecznej ochrony jako dobra prawnego, nie rozstrzyga jednak szeregu istotnych problemów dotyczących zakresu i intensywności tej ochrony. Od lat polaryzację stanowisk można dostrzec w związku z kwestiami dopuszczalności przerywania ciąży czy legalizacji eutanazji. W ostatnim czasie rozbieżności ocen wyraźnie pogłębiają się na skutek rozwoju nauk biomedycznych, budzącego ożywione dyskusje na temat eksperymentów genetycznych, sztucznej prokreacji, transplantacji czy kryteriów ustalania śmierci człowieka.

Przyjęcie określonych rozstrzygnięć prawnych wobec tych zagadnień wymaga uprzedniego udzielenia odpowiedzi na pytanie, od jakiego momentu istocie ludzkiej przysługuje atrybut „człowieczeństwa”, a więc bycia podmiotem, któremu ustawodawca powinien zapewnić ochronę. Zwolennicy kryterium tzw. genetycznego konsekwentnie uznają za człowieka każdą isto-

⁵ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. akt K 26/96, OTK ZU 1997, Nr 2, poz. 19.

⁶ *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia. Dokumenty*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa 1997, s. 97–98.

tę ludzką już od momentu poczęcia⁷. Za takim rozstrzygnięciem przemawia okoliczność, że wówczas powstaje nowy organizm ludzki wyposażony w indywidualny kod genetyczny. Inni wskazują na znaczenie różnie definiowanych kryteriów tzw. rozwojowych, których istotę oddaje twierdzenie, że istota ludzka dopiero „staje się” człowiekiem wraz z osiągnięciem odpowiedniego stadium rozwoju. Za tak doniosłe i przełomowe dla statusu człowieka momenty uznaje się: początek bicia serca, wykształcenie się mózgu lub całego układu nerwowego⁸, uzyskanie zdolności do samodzielnego życia poza organizmem matki⁹. Akceptacja dla jednego ze wskazanych kryteriów wywiera bezpośredni wpływ na płaszczyźnie prawa, w tym prawa karnego, prowadząc do przyjęcia określonego modelu ochrony człowieka, jego życia i innych dóbr prawnych. Kontrowersje natury etyczno-moralnej dotyczą również granicy końcowej istnienia człowieka. Pojawiają się one w związku z pytaniami o zakres medycznego obowiązku ratowania życia ludzkiego czy też dążeniem do możliwie wczesnego i pewnego rozpoznania śmierci człowieka, mającego znaczenie dla rozwoju transplantologii. Współcześnie nie brak również problemów generowanych przez zagrożenia wynikające z potrzeby przeciwdziałania najpoważniejszym postaciom przestępczości, jak np. kwestia dopuszczalności zestrzelenia uprowadzonego samolotu (równoznacznego z pozbawieniem życia niewinnych ofiar na pokładzie), który może być użyty jako środek do przeprowadzenia rozległego zamachu terrorystycznego¹⁰.

Dokonując rozstrzygnięć normatywnych dotyczących zasygnalizowanych wyżej kwestii należy mieć na uwadze, iż ochronie powinno podlegać zarówno podmiotowe prawo do życia w ujęciu subiektywnym (jako atrybut przynależny człowiekowi), jak i życie ludzkie jako obiektywna wartość dla społeczeństwa (niezależnie od woli uprawnionego podmiotu). Perspektywa obiektywna nakazuje odrzucenie wszelkich kryteriów różnicujących ochronę, które mogłyby dyskryminować pewne grupy istot ludzkich, oraz respektowanie przez system prawa jednakowej wartości życia każdego człowieka,

⁷ Zob. A. Grześkowiak, *Zagadnienia prawnokarnej ochrony dziecka poczętego w pracach Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1990–1991*, Ottonianum, Szczecin 1990, s. 12.

⁸ Zob. E. Klimowicz, *Filozoficzne i etyczne podstawy poglądów na temat aborcji*, w: *Polityka i aborcja*, red. M. Chałubiński, Agencja Scholar, Warszawa 1994, s. 23–24.

⁹ Zob. K. Wiak, *Ochrona dziecka poczętego w polskim prawie karnym*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2001, s. 203.

¹⁰ Zob. Tenże, *Terrorism and Criminal Law*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 177–182.

bez względu na jego indywidualne cechy i właściwości. Sąd Najwyższy w wyroku z 17 lutego 1989 r. wyraził to w następujący sposób: „Życie każdego człowieka niezależnie od wieku, stanu zdrowia, reprezentowanego poziomu wiedzy, kultury, stanu rodzinnego i realnej społecznej przydatności jest wartością naczelną i podlega jednakowej ochronie prawnej. Jest niedopuszczalne ze względu na wymienione lub inne przesłanki dotyczące ofiary zbrodni zabójstwa wartościowanie jej życia i w związku z tym przenoszenia tych wartości na grunt przesłanek dotyczących wymiaru kary [...]”¹¹. Podobne wypowiedzi można odnaleźć w orzecznictwie sądów apelacyjnych. Sąd Apelacyjny [dalej: SA] w Szczecinie w wyroku z 14 listopada 2016 r.¹² sformułował następującą tezę: „Jest [...] oczywistym, że życie ludzkie jest najwyższą wartością w każdej społeczności, czy kulturze etnicznej, a co za tym idzie, [...] względy kulturowe nie mogą stanowić jakiegokolwiek usprawiedliwienia dla takiego zachowania jakie urzeczywistnił oskarżony”.

SYSTEMATYKA PRZESTĘPSTW PRZECIWKO ŻYCIU

Prawnokarna ochrona życia ludzkiego realizuje się w pierwszej kolejności na podstawie przepisów umieszczonych w rozdziale XIX Kodeksu karnego z 6 czerwca 1997 r.¹³ Zawarte w nim typy rodzajowe przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu znalazły się już na początku części szczególnej Kodeksu karnego, zaraz po rozdziale XVI „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”, rozdziale XVII „Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej” i rozdziale XVIII „Przestępstwa przeciwko obronności”. Konsekwencją takiej systematyki jest wysunięcie życia ludzkiego na czoło katalogu indywidualnych dóbr prawnych, tuż po najważniejszych dobrach zbiorowych. W świetle kodeksowej aksjologii, takie rozstrzygnięcie ustawodawcy podkreśla wysoką rangę życia wśród chronionych wartości.

W strukturze rozdziału XIX można wyodrębnić dwie grupy przepisów, które chronią człowieka przed zamachami na życie (art. 148-155 k.k.) oraz przed narażeniem na niebezpieczeństwo utraty życia (art. 158-162 k.k.). Do pierwszej należy zaliczyć: zabójstwo i jego typy zmodyfikowane (art. 148-150 k.k.), namowę lub pomoc do samobójstwa (art. 151 k.k.), przerwanie

¹¹ Wyrok SN z dnia 17 lutego 1989 r., sygn. akt IV KR 15/89, OSNKW 1989, Nr 5–6, poz. 420.

¹² Wyrok SA w Szczecinie z dnia 14 listopada 2016 r., sygn. akt II AKa 158/15, Legalis.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

ciąży (art. 152-154 k.k.), nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 155 k.k.). Do drugiej grupy należą przepisy kryminalizujące udział w bójce lub pobiciu (art. 158-159 k.k.), narażenie na niebezpieczeństwo (art. 160 k.k.), narażenie na zarażenie (art. 161 k.k.) i nieudzielenie pomocy (162 k.k.).

Poza rozdziałem XIX Kodeksu karnego życie człowieka jest chronione na podstawie przepisów wprowadzających odpowiedzialność za: ludobójstwo (art. 118 k.k.), zamachy przeciwko ludności (art. 118a k.k.) oraz zamach na życie Prezydenta RP (art. 134 k.k.). Przy pewnych typach przestępstw okolicznością kwalifikującą, skutkującą surowszą odpowiedzialnością sprawcy, jest wystąpienie następstwa w postaci śmierci człowieka (np. art. 156 § 3, art. 166 § 3, art. 254 § 2 k.k.).

ZRÓŻNICOWANIE OCHRONY ŻYCIA W ZALEŻNOŚCI OD STADIÓW ROZWOJU CZŁOWIEKA

Bliższa analiza konstrukcji rozdziału XIX Kodeksu karnego pozwala na wyróżnienie dwóch dalszych grup przepisów chroniących życie ludzkie, pomiędzy którymi cezurę wyznacza nastąpienie porodu. Do czynów następujących w stadium życia prenatalnego znajdują zastosowanie typy rodzajowe przestępstw, w których kryminalizowane są zachowania prowadzące do przerwania ciąży (art. 152-154 k.k.), skierowane przeciwko życiu „dziecka poczętego”. Termin ten oznacza istotę ludzką w całym prenatalnym okresie rozwoju – od momentu połączenia męskiej i żeńskiej komórek rozrodczych (zapłodnienia)¹⁴. W drugiej grupie przepisów, regulujących odpowiedzialność karną za czyny zabronione następujące w okresie późniejszym (od rozpoczęcia porodu), przedmiotem zamachu jest „człowiek” (art. 148, art. 150-151, art. 155, art. 158-162 k.k.) lub „dziecko” (art. 149 k.k.).

Porównanie zakresu norm sankcjonowanych wyprowadzonych z treści przepisów należących do obu wyodrębnionych grup dowodzi, że ustawodawca dokonał w nich wyraźnego rozwarstwienia ochrony życia i zdrowia ludzkiego w zależności od faz jego rozwoju. Standard ochrony fazy prenatalnej życia ludzkiego jest przy tym wyraźnie niższy od ochrony życia człowieka urodzonego czy też dopiero rodzącego się. Tezę tę potwierdza przede wszystkim niekaralność przerywania ciąży we wskazanych ustawowo przy-

¹⁴ Zob. M. Gałązka, *Prawo karne wobec prokreacji pozaustrojowej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 267–268; A. Grześkowiak, *W trosce o rodzinę*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa 1996, s. 238–240; K. Wiak, *Ochrona dziecka poczętego*, s. 132.

padkach, a także brak kryminalizacji zamachów nieumyślnych na życie i zdrowie dziecka poczętego oraz narażenia jego życia i zdrowia na niebezpieczeństwo. Takie ograniczenia prawnokarnej ochrony nie występują przy czynach zabronionych godzących w człowieka po przekroczeniu cezury narodzin.

Zróznicowane standardy ochrony życia w okresie prenatalnym i postnatalnym oraz niejednolita terminologia stosowana dla określenia istoty ludzkiej wśród znamion typów rodzajowych przestępstw z rozdziału XIX wymagają ustalenia cezury rozgraniczającej zakres pojęć „dziecko poczęte” oraz „człowiek”. Przyjmuje się, że człowiek to istota ludzka urodzona, co jednak nie rozwiązuje wszystkich problemów pojawiających się przy rozstrzygnięciu o kwalifikacji prawnej.

W ostatnich latach kwestia wyznaczenia dokładnej linii granicznej pomiędzy przepisami zawierającymi w swojej dyspozycji terminy „człowiek” i „dziecko poczęte” kilkakrotnie pojawiła się w orzecznictwie Sądu Najwyższego [dalej: SN]. W uchwale z 26 października 2006 r.¹⁵ SN przyjął, że przedmiotem prawnokarnej ochrony na tle wszystkich przepisów rozdziału XIX posługujących się znamieniem „człowiek” jest „życie i zdrowie człowieka od rozpoczęcia porodu (wystąpienia skurczów macicy, dających postęp porodowi), a w wypadku operacyjnego zabiegu cesarskiego cięcia kończącego ciążę – od podjęcia czynności zmierzających do przeprowadzenia tego zabiegu”. Z treści orzeczenia wynika, iż w całym okresie porodu, czyli już od jego rozpoczęcia, dziecko objęte jest ochroną na mocy przepisów, w których ustawodawca użył terminu „człowiek”. Rozstrzygnięciu temu, nie bez racji, zarzucono niejednoznaczne ustosunkowanie się do kwestii porodu drogą cesarskiego cięcia. Wątpliwości te SN starał się wyjaśnić w postanowieniu z dnia 30 października 2008 r.¹⁶, w którym wyrażono następującą tezę: „Pełna prawnokarne ochrona zdrowia i życia przysługuje dziecku nienarodzonemu od:

- rozpoczęcia porodu (naturalnego),
- w wypadku operacyjnego zabiegu cięcia cesarskiego kończącego ciążę na żądanie kobiety ciężarnej – od podjęcia pierwszej czynności medycznej bezpośrednio zmierzającej do przeprowadzenia takiego zabiegu,

¹⁵ Uchwała SN z dnia 26 października 2006 r., sygn. akt I KZP 18/06, OSNKW 2006, z. 11, poz. 97.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 30 października 2008 r., sygn. akt I KZP 13/08, OSNKW 2008, z. 11, poz. 90.

– w wypadku konieczności medycznej przeprowadzenia zabiegu cięcia cesarskiego lub innego alternatywnego zakończenia ciąży – od zaistnienia medycznych przesłanek takiej konieczności”.

Kontynuacją tej linii orzeczniczej był wyrok z dnia 27 września 2010 r., w którym z przesłanki, iż ochrona dziecka nienarodzonego, zdolnego do życia poza organizmem matki, aktualizuje się z chwilą zaistnienia medycznych wskazań do niezwłocznego zakończenia ciąży cesarskim cięciem, SN wyprosił wniosek o istnieniu obowiązku sprawowania tej ochrony przez lekarza już od „chwili wystąpienia zagrożenia płodu w stopniu uzasadniającym prawdopodobieństwo zaistnienia konieczności dokonania zabiegu, a więc w procesie diagnostycznym, i trwa do czasu ustania zagrożenia”¹⁷.

Przywołane wyżej judykaty SN są aksjologicznie uzasadnione dążeniem do zapewnienia jak najszerszego zakresu ochrony życiu dziecka „rodzącego się”. Efektem tych rozstrzygnięć jest jednak niezamierzona, lecz wyraźna dysproporcja w stosowaniu tych samych przepisów w wypadku porodu naturalnego i zabiegu cesarskiego cięcia. Podjęcie decyzji o zakończeniu ciąży w sposób operacyjny pozwala na objęcie intensywniejszą ochroną życia dziecka już od momentu osiągnięcia zdolności do samodzielnego życia, podczas gdy w zwykłych okolicznościach, co do zasady, następuje to dopiero wraz z naturalnym rozpoczęciem porodu.

ZABÓJSTWO I JEGO TYPY RODZAJOWE

W Kodeksie karnym z 1997 r., obok typu podstawowego zabójstwa (art. 148 § 1 k.k.) i znanych poprzednim kodyfikacjom typów uprzywilejowanych (zabójstwo z afektu – art. 148 § 4 k.k., dzieciobójstwo – art. 149 k.k., eutanazja – art. 150 k.k.), po raz pierwszy zostały wprowadzone typy kwalifikowane (art. 148 § 2-3 k.k.), zwane zabójstwami ciężkimi lub morderstwami. Do okoliczności, które wpływają na surowsze zagrożenie karą czynów polegających na zabiciu człowieka, zalicza się:

- 1) szczególne okrucieństwo;
- 2) związek z wzięciem zakładnika;
- 3) związek ze zgwałceniem;
- 4) związek z rozbojem;
- 5) motywację sprawcy zasługującą na szczególne potępienie;

¹⁷ Wyrok SN z dnia 27 września 2010 r., sygn. akt V KK 34/10, OSNKW 2010, z. 12, poz. 105.

- 6) użycie przez sprawcę materiałów wybuchowych;
- 7) okoliczność, że sprawca jednym czynem zabił więcej niż jedną osobę;
- 8) wcześniejsze prawomocne skazanie za zabójstwo;

9) okoliczność, że ofiarą jest funkcjonariusz publiczny, a zabójstwo zostało popełnione podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego.

Czynność sprawcza w ustawowym opisie typów rodzajowych przestępstwa zabójstwa została określona przy użyciu czasownika „zabija”, który obejmuje każde zachowanie połączone związkiem przyczynowym ze skutkiem w postaci śmierci człowieka. Może to być cios zadany nożem, siekierą, ciężkim przedmiotem, strzał z pistoletu, otrucie, uduszenie, a także oddziaływanie psychiczne, za jakie A. Zoll uważa np. sugerowanie nieuleczalnej choroby i doprowadzenie w ten sposób do samobójstwa albo skłonienie do unicestwienia własnego ciała w celu „przeniesienia się na inną planetę”¹⁸. Znamiona zabójstwa wyczerpuje sprawca, który namawia lub udziela pomocy w targnięciu się na własne życie osobie nie mogącej, z racji na właściwości psychiczne, w pełni rozpoznać znaczenia czynu lub pokierować swoim postępowaniem, np. niepoczytalnemu lub dziecku¹⁹. Odpowiedzialność może również ponieść osoba dopuszczająca się tzw. zabójstwa sądowego, gdy orzeczenie w wyroku skazującym kary śmierci nastąpiło bez dowodów lub na podstawie sfalszowanych dowodów i okoliczności te były wiadome sądowi²⁰.

Zabójstwo może być zrealizowane nie tylko przez działanie, lecz także przez zaniechanie, gdy na sprawcy ciążył prawny, szczególnie obowiązek zapobiegnięcia skutkowi, np. w sytuacji nieudzielenia pomocy przez zobowiązanego do tego lekarza. Z tego względu, w judykaturze przyjmuje się, że znamiona zabójstwa realizuje brak sprzeciwu matki wobec działań podejmowanych przez inną osobę prowadzących do śmierci jej dziecka. SA w Krakowie prawidłowo przyjął w wyroku z 29 maja 2007 r., że matka jest praw-

¹⁸ A. Zoll, *Komentarz do art. 148*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. II, red. A. Zoll, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006, s. 238–239.

¹⁹ Zob. wyrok SA w Gdańsku z dnia 13 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa 276/09, POSAG 2011, Nr 11, poz. 96–99.

²⁰ Zob. wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2001 r., sygn. akt WA 7/01, Legalis.

nym gwarantem niedopuszczenia do popełnienia na dziecku czynu zabronionego i powinna to sprawcy uniemożliwić, a przynajmniej utrudnić²¹.

Zabójstwo zostaje dokonane w momencie nastąpienia skutku w postaci śmierci człowieka. Korzystając z dorobku nauk medycznych, współcześnie odstąpiono od koncepcji śmierci człowieka jako całości, przyjmując za rozstrzygające kryterium tzw. śmierć mózgu. Następuje ona, zgodnie z art. 43a ust. 1 pkt 1 ustawy z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry²², w razie stwierdzenia trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu. Oznacza to, że nie zaprzestanie czynności oddechowych czy krążenia krwi, ale stan mózgu determinuje życie lub śmierć człowieka²³. Przepis art. 43a ust. 1 pkt 2 powołanej wyżej ustawy dopuszcza również ustalenie śmierci po stwierdzeniu nieodwracalnego zatrzymania krążenia.

Nastąpienie śmierci wyznacza końcową cezurę czasową realizacji obowiązku prawnokarnej ochrony życia człowieka. Jednakże śmierć biologiczna nie jest końcem „społecznej” egzystencji jednostki ludzkiej²⁴. Z godności przysługującej człowiekowi wynika szacunek i cześć dla zwłok, a także miejsca pochówku²⁵. Dlatego też z nastąpieniem śmierci mózgowej nadal ochronie podlega ciało (zwłoki, szczątki), które może być przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa zbezczeszczenia zwłok (art. 262 k.k.).

ZAMIAR ZABICIA CZŁOWIEKA

Zabójstwo jest przestępstwem umyślnym, i co do zasady, może być popełnione zarówno w zamiarze bezpośrednim, gdy sprawca tego chce, jak

²¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 29 maja 2007 r., sygn. akt II AKa 80/07, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007, Nr 7–8, poz. 60.

²² Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry, Dz. U. z 2017 r., poz. 125.

²³ Zob. Kryteria i sposób stwierdzania trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu, ustalone przez specjalistów z dziedzin medycyny: anestezjologii i intensywnej terapii, neurologii, neurochirurgii oraz medycyny sądowej, zał. do obwieszczenia Ministra Zdrowia z dnia 17 lipca 2007 r. w sprawie kryteriów i sposobu stwierdzania trwałego nieodwracalnego ustania czynności mózgu, M.P. Nr 46, poz. 547.

²⁴ W. Wróbel, *Opinia w sprawie skutków prawnych wprowadzenia do Konstytucji RP zmiany w treści art. 30 oraz art. 38, Kraków, 13 lutego 2007 r.*, w: *Konstytucyjna formuła ochrony życia*, druk sejmowy nr 993, Biuro Analiz Sejmowych, marzec 2007, s. 100, w: [http://parl.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/A39859274052914CC1257298003B120B/\\$file/ppc_3-2007.pdf](http://parl.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/A39859274052914CC1257298003B120B/$file/ppc_3-2007.pdf) [dostęp: 20.11.2018]

²⁵ Zob. Z. Cwiągalski, *Komentarz do art. 262*, w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. II, s. 1199; R.A. Stefański, *Przestępstwo znieważenia zwłok, prochów ludzkich lub grobu (art. 262 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 10 (2004), s. 21–22.

i w zamiarze ewentualnym, gdy sprawca przewiduje możliwość zabicia człowieka i na to się godzi. Ustalenia, że takie powiązanie pomiędzy sprawcą a czynem zachodzi, należy wyprowadzać z analizy całokształtu okoliczności przedmiotowych i podmiotowych zdarzenia, czyli najbardziej uchwytnych elementów działania sprawcy²⁶.

Za istnieniem zamiaru przemawiać może ugodzenie pokrzywdzonego ze znaczną siłą we wrażliwe części ciała lub użycie niebezpiecznego dla życia człowieka narzędzia²⁷. Przykładami tej linii orzeczniczej są poglądy wyrażone m.in. przez SA we Wrocławiu w wyroku z 15 marca 2012 r., w którym przyjęto, że „przeciętnie doświadczony człowiek ma świadomość tego, że uderzenie nożem w brzuch może powodować nie tylko ciężkie uszkodzenie ciała, ale również skutek śmiertelny”²⁸. Podobny kierunek argumentacji odnaleźć można w wyroku SA w Katowicach z 29 czerwca 2012 r.: „Nie potrzeba dużego doświadczenia życiowego, aby przewidzieć, że zadawanie licznych, silnych uderzeń w części ciała, gdzie umiejscowione są newralgiczne dla życia ludzkiego organy, może spowodować śmierć człowieka [...] Zadawanie uderzeń pięściami i kopanie obutymi nogami pokrzywdzonego w głowę i górne partie ciała może stanowić realizację zamiaru zabójstwa, zwłaszcza gdy zadawane uderzenia są silne, zadawane wielokrotnie w głowę, szyję i klatkę piersiową”²⁹.

W niektórych judykatach za decydujący argument uznaje się samo posłużenie się przez sprawcę niebezpiecznym dla życia narzędziem, takim jak siekiera lub nóż. W wyroku SA w Katowicach z 21 września 2009 r. wyrażony został pogląd: „Zamierzone zadanie ciosu narzędziem śmiertelnościami jak nóż, w serce, najważniejszy dla życia organ, świadczy o działaniu z oczywistym zamiarem pozbawienia życia. Jest to działanie porównywalne z odda-

²⁶ Zob. wyrok SN z dnia 3 września 2002 r., sygn. akt V KKN 401/01, „Prokuratura i Prawo” 2003, Nr 1, poz. 6; wyrok SN z dnia 6 stycznia 2004 r., sygn. akt IV KK 276/03, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 29; wyrok SA w Lublinie z dnia 16 kwietnia 2014 r., sygn. akt II AKa 49/14, Legalis; wyrok SA w Lublinie z dnia 4 czerwca 2014 r., sygn. akt II AKa 80/14, Legalis.

²⁷ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 25 października 2007 r., sygn. akt II AKa 239/07, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2008, Nr 2, poz. 70; wyrok SA w Katowicach z dnia 18 września 2008 r., sygn. akt II AKa 236/08, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, Nr 2, poz. 55; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 6 czerwca 2013 r., sygn. akt II AKa 153/13, Legalis; wyrok SA w Łodzi z dnia 19 września 2016 r., sygn. akt II AKa 165/16, Legalis.

²⁸ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 15 marca 2012 r., sygn. akt II AKa 55/12, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2012, Nr 6, poz. 40.

²⁹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 29 czerwca 2012 r., sygn. akt II AKa 84/12, „Prokuratura i Prawo” 2013, Nr 2, poz. 23.

niem strzału w głowę ofiary”³⁰. Zasadnie jednak podniósł L. Tyszkiewicz, że z samego faktu zadania ciosu, który okazał się śmiertelny i był zlokalizowany w miejscu, gdzie są ważne dla życia organy, nie można wnosić o zamiarze zabójstwa. Pchnięcie nożem w okolice serca „może być spowodowane tym, że prawa ręka sprawcy, w najczęstszym układzie przestrzennym sprawca – ofiara, operuje w rejonie znajdującym się w lewej części klatki piersiowej ofiary i to jest powodem lokalizacji uderzenia, a nie celowe mierzenie w serce”³¹.

Rozpoznanie zamiaru sprawcy na podstawie okoliczności przedmiotowych związanych z danym zdarzeniem w oparciu o analizę samego sposobu działania jest możliwe, jednakże ustalenia takie wymagają dużej ostrożności przy formułowaniu końcowych wniosków. Należy bowiem dowieść, że „działanie to jest tego rodzaju, że podjęcie go przez sprawcę wskazuje jednoznacznie, bez żadnych w tym zakresie wątpliwości, na cel, do jakiego on zmierza. Jednoznaczność ta nie może oznaczać niczego innego jak nieodwołalność określonego skutku, gdyż wtedy tylko możliwe jest prawidłowe ustalenie, iż sprawca chciał, względnie godził się na taki a nie inny skutek swego działania”³². Poza analizą sposobu działania, rodzaju użytego narzędzia i siły ciosu muszą być uwzględnione: motywacja i pobudki sprawcy, stosunki pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym, tło zajścia, dotychczasowy tryb życia sprawcy oraz wszelkie inne przesłanki wskazujące na to, że sprawca, chcąc spowodować uszkodzenie ciała, swoją zgodą, stanowiącą realny proces psychiczny, obejmował skutek w postaci śmierci ofiary³³.

Ustalenie istnienia zamiaru zabicia człowieka odróżnia przestępstwo z art. 148 k.k. od nieumyślnego spowodowania śmierci z art. 155 k.k. i spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu ze skutkiem śmiertelnym z art. 156 § 3 k.k., a także oddziela odpowiedzialność za usiłowanie zabójstwa (art. 13 § 1 w zw. z art. 148 § 1 k.k.) od spowodowania ciężkiego uszczerb-

³⁰ Wyrok SA w Katowicach z dnia 21 września 2009 r., sygn. akt II AKa 167/09, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, Nr 12, poz. 59.

³¹ L. Tyszkiewicz, *Komentarz do art. 148*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008, s. 694.

³² Wyrok SA w Gdańsku z dnia 19 lutego 2014 r., sygn. akt II AKa 20/14, Legalis.

³³ Zob. wyrok SN z dnia 4 stycznia 2006 r., sygn. akt III KK 123/05, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 25; wyrok SA w Łodzi z dnia 15 marca 2001 r., sygn. akt II AKa 28/01, „Prokuratura i Prawo” 2002, Nr 4, poz. 13; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 6 października 2016 r., sygn. akt II AKa 237/16, Legalis; wyrok SA w Szczecinie z dnia 8 marca 2017 r., sygn. akt II AKa 212/16, Legalis; wyrok SA w Katowicach z dnia 9 marca 2017 r., sygn. akt II AKa 557/16, Legalis.

ku na zdrowiu z art. 156 § 1 k.k. Jeżeli zamiaru, którego treścią jest wywołanie śmierci człowieka, nie da się ustalić bezspornie, mimo że sprawca zadawał ciężkie obrażenia ciała ofierze, to jego odpowiedzialność kształtuje się wyłącznie na podstawie przepisów określających znamiona przestępstw przeciwko zdrowiu (art. 156-157 k.k.).

ZABÓJSTWO Z ZAMIAREM EWENTUALNYM

Według poglądów wypowiedzianych w judykaturze, sprawca działa z zamiarem ewentualnym, gdy „ma on świadomość możliwości nastąpienia śmierci pokrzywdzonego i na to się godzi, to znaczy wprawdzie nie chce, aby śmierć pokrzywdzonego nastąpiła, ale zarazem nie chce, żeby nie nastąpiła, a więc gdy wykazuje całkowitą obojętność wobec uświadomionej sobie możliwości nastąpienia śmierci pokrzywdzonego”³⁴. Zamiaru ewentualnego zabójstwa nie można domniemywać, ale powinien on wynikać z oceny całości kształtu okoliczności danej sprawy, właściwości osobistych sprawcy, jego stosunku do pokrzywdzonego³⁵.

Działanie z zamiarem ewentualnym pozbawienia życia człowieka ilustrują następujące przykłady z orzecznictwa: sprawca podpalił drzwi mieszkania pokrzywdzonego, uprzednio je tarasując³⁶, sprawcy bili bezdomnych kłoszardów do utraty przytomności, rozebrali nieprzytomnych i pozostawili, nie bacząc na zimową porę roku³⁷, sprawca zadał ofierze ranę kłutą szyi o głębokości 8 cm oraz pozostawił jeszcze żyjącego pokrzywdzonego bez udzielenia mu pomocy³⁸, sprawca wielokrotnie uderzał pokrzywdzonego pięścią i nogą w twarz i głowę, powodując rozległe obrażenia twarzoczaszki i mózgu, po czym pozostawił go samego w mieszkaniu³⁹, sprawca polał substancją łatwopalną górne części ciała człowieka, a następnie podpalił go i oddalił

³⁴ Wyrok SA w Łodzi z dnia 19 lipca 2001 r., sygn. akt II AKa 120/01, „Prokuratura i Prawo” 2002, Nr 7–8, poz. 12.

³⁵ Zob. wyrok SA w Łodzi z dnia 20 marca 2002 r., sygn. akt II AKa 35/02, „Prokuratura i Prawo” 2004, Nr 3, poz. 18.

³⁶ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 30 października 2003 r., sygn. akt II AKa 350/03, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2004, Nr 6, poz. 39; wyrok SA w Katowicach z dnia 17 stycznia 2007 r., sygn. akt II AKa 421/06, Legalis.

³⁷ Zob. wyr. SA w Katowicach z dnia 27 września 2006 r., sygn. akt II AKa 224/06, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2007, Nr 1, poz. 60.

³⁸ Zob. postanowienie SN z dnia 27 listopada 2013 r., sygn. akt IV KK 269/13, Legalis.

³⁹ Zob. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 20 listopada 2013 r., sygn. akt II AKa 357/13, Legalis.

się⁴⁰, sprawca, którego celem była ucieczka, oddał strzały z broni palnej w kierunku ścigającego go pokrzywdzonego⁴¹, sprawcy pozostawili ośmioletniego pobitego do nieprzytomności chłopca na kilkunastostopniowym mrozie⁴².

ZABÓJSTWO ZE SZCZEGÓLNYM OKRUCIEŃSTWEM

Jedną z okoliczności kwalifikujących przy zabójstwie jest szczególne okrucieństwo (art. 148 § 2 pkt 1 k.k.) w zachowaniu sprawcy, przez co należy rozumieć zadawanie ofierze dodatkowych cierpień, których charakter i intensywność wykraczają znacznie poza potrzebę realizacji zamierzonego skutku w postaci śmierci ofiary⁴³.

W orzecznictwie sądów polskich za zabójstwo ze szczególnym okrucieństwem uznano: zabicie człowieka przez spalenie⁴⁴, zadawanie cierpień fizycznych (tortury) i psychicznych („pozorowana egzekucja”), symulowanie podcinania gardła⁴⁵, powodowanie śmierci „na raty”⁴⁶, pozostawienie konającego, w mroźny dzień, przywiązanego do drzewa, przed zwłokami żony⁴⁷, długotrwałe przetrzymywanie ofiary przykutej łańcuchem do ściany piwnicy, bez możliwości utrzymywania higieny, dostępu światła dziennego, przy ciągłej obserwacji przez kamerę⁴⁸.

⁴⁰ Zob. wyrok SA w Lublinie z dnia 2 października 2007 r., sygn. akt II AKa 211/07, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2008, Nr 4, poz. 76.

⁴¹ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 25 października 2007 r., sygn. akt II AKa 239/07, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2008, Nr 2, poz. 70.

⁴² Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 21 lutego 2013 r., sygn. akt II AKa 531/13, Legalis.

⁴³ Zob. wyrok SA w Krakowie z dnia 10 maja 2001 r., sygn. akt II AKa 78/01, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2001, Nr 5, poz. 26; wyrok SA w Katowicach z dnia 19 kwietnia 2001 r., sygn. akt II AKa 80/01, „Wokanda” 2002, Nr 7–8, poz. 84; wyrok SA w Łodzi z dnia 8 października 2015 r., sygn. akt II AKa 185/15, Legalis.

⁴⁴ Wyrok SA w Lublinie z dnia 27 października 1998 r., sygn. akt II AKa 155/98, Legalis; wyrok SA w Łodzi z dnia 20 października 2016 r., sygn. akt II AKa 203/16, Legalis.

⁴⁵ Wyrok SA w Łodzi z dnia 13 grudnia 2001 r., sygn. akt II AKa 168/00, „Prokuratura i Pra-wo” 2002, Nr 7–8, poz. 24.

⁴⁶ Wyrok SA w Lublinie z dnia 19 września 2002 r., sygn. akt II AKa 182/02, „Prokuratura i Prawo” 2003, Nr 3, poz. 27.

⁴⁷ Wyrok SA w Katowicach z dnia 23 marca 2006 r., sygn. akt II AKa 14/06, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2006, Nr 11, poz. 55.

⁴⁸ Wyrok SA w Warszawie z dnia 8 grudnia 2008 r., sygn. akt II AKa 306/08, „Kra-kowskie Zeszyty Sądowe” 2009, Nr 12, poz. 72.

ZABÓJSTWO W WYNIKU MOTYWACJI
ZASŁUGUJĄCEJ NA SZCZEGÓLNE POTĘPIENIE

Do typów kwalifikowanych zabójstwa zalicza się zabicie człowieka w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie (art. 148 § 2 pkt 3 k.k.). Za taką uznaje się motywację, która w powszechnym odczuciu jest jaskrawo naganna, wywołuje silne reakcje repulsywne w społeczeństwie, takie jak oburzenie, potępienie, gniew, odraza. Innymi słowy, oznacza ona działanie z motywów ocenianych wyjątkowo negatywnie, zasługujących na szczególne napiętnowanie⁴⁹.

Wprowadzając klauzulę o takiej treści, ustawodawca odsyła do reguł pozakodeksowych, wymagając wartościowania zachowania sprawcy na tle norm moralnych. Kodeks karny nie określa bliżej katalogu takich okoliczności, oceny należy więc dokonywać *in concreto*. Trafnie K. Daszkiewicz sprzeciwiła się przyjmowaniu założenia, że niektóre spośród przeżyć psychicznych sprawcy poprzedzających realizację przestępstwa zawsze powinny być uznawane za tzw. niskie pobudki, a motywacja, w której skład wchodzi – za „zasługującą na szczególne potępienie”⁵⁰.

W orzecznictwie sądów polskich za motywację zasługującą na szczególne potępienie uznawano: zabicie człowieka na zlecenie lub w wyniku dążenia do uzyskania spadku, pozbawienie życia rywala dla pożądanego stanowiska, zabicie człowieka „dla zabawy”⁵¹, usprawiedliwianie zabójstwa potrzebą wyeliminowania ze społeczeństwa ludzi należących w ocenie sprawcy do „drugiej kategorii”⁵², dążenie do uniknięcia odpowiedzialności, jaką niesie ze sobą ojcostwo⁵³, zlikwidowanie osobowego dowodu obciążającego sprawców⁵⁴, poczucie pogardy⁵⁵, zabicie bliskiej, ufającej sprawcy osoby, „na

⁴⁹ Zob. wyrok SA w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r., sygn. akt II AKa 12/99, „Prokuratura i Prawo” 2001, Nr 5, poz. 27.

⁵⁰ K. Daszkiewicz, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Rozdział XIX Kodeksu karnego. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2000, s. 71.

⁵¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., sygn. akt II AKa 308/01, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2002, Nr 2, poz. 32.

⁵² Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 29 września 2004 r., sygn. akt II AKa 275/04, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2005, Nr 5, poz. 53.

⁵³ Postanowienie SN z dnia 10 sierpnia 2005 r., sygn. akt III KK 297/04, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 1513.

⁵⁴ Wyrok SA w Łodzi z dnia 9 lutego 2006 r., sygn. akt II AKa 236/05, „Prokuratura i Prawo” 2007, Nr 5, poz. 42.

⁵⁵ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 20 maja 2008 r., sygn. akt II AKa 55/08, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, Nr 11, poz. 57.

krótce przed pójściem do więzienia, tak aby poprawić sobie swój byt, by mieć za co «pić i ćpać»⁵⁶.

Niejednolicie oceniane jest zabójstwo rodzica. Zostało potraktowane jako czyn zasługujący na szczególne potępienie w wyroku SA w Krakowie z 8 grudnia 2005 r.⁵⁷ i w wyroku SA w Krakowie z 7 maja 2012 r.⁵⁸ Odmienny pogląd wyraził SA w Katowicach w wyroku z 21 listopada 2013 r.⁵⁹: „Wprawdzie w niniejszym przypadku syn pozbawił życia ojca, a zabójstwo rodzica jest zawsze zbrodnią budzącą odrazę ze względu na węzły pokrewieństwa sprawcy i ofiary, to fakt ten pozwala uznać, że czyn oskarżonego zasługuje na najwyższe potępienie, ale nie jest wystarczającym dla przyjęcia, że działał on w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie”.

Problematyczna jest ocena działania z chęci osiągnięcia korzyści majątkowej. SA w Szczecinie w wyroku z 20 października 2016 r.⁶⁰ sformułował następujący pogląd: „W [...] sytuacji, gdy motywem zabójstwa jest chęć zdobycia pieniędzy, a zatem chęć zysku (mniej istotne jak dużego), której zaspokojeniu zgodnie z zamysłem sprawcy, służyć ma unicestwienie dobra prawnego podlegającego najwyższej ochronie, a zatem gdy w grę wchodzi krzywda w wymiarze nieodwracalnym, jaką jest śmierć człowieka, to nie ulega wątpliwości, iż tego rodzaju motywacja zasługuje na szczególne potępienie”. Na ocenę taką z pewnością zasługuje zabicie człowieka za opłatą (na zlecenie) czy z chęci uzyskania spadku. Nie zawsze jednak dążenie do wzbogacenia się będzie uchodziło za motywację zasługującą na szczególne potępienie⁶¹. A. Zoll wyklucza kwalifikację czynu jako zabójstwa popełnionego w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, gdy został popełniony w związku z rabunkiem⁶².

PROPOZYCJE ZMIAN LEGISLACYJNYCH

W okresie dwudziestu lat obowiązywania Kodeksu karnego (1998-2018) zasadnicza konstrukcja ochrony życia i zdrowia człowieka na podstawie re-

⁵⁶ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 26 kwietnia 2017 r., sygn. akt II Aka 58/17, Legalis.

⁵⁷ Wyrok SA w Krakowie z dnia 8 grudnia 2005 r., sygn. akt II AKa 149/05, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, Nr 2, poz. 37.

⁵⁸ Wyrok SA w Krakowie z dnia 7 maja 2012 r., sygn. akt II AKa 42/12, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2012, Nr 6, poz. 27.

⁵⁹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 21 listopada 2013 r., sygn. akt II AKa 394/13, Legalis.

⁶⁰ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 20 października 2016 r., sygn. akt II AKa 119/16, Legalis.

⁶¹ Zob. wyrok SA w Krakowie z dnia 23 lutego 2006 r., sygn. akt II AKa 14/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, Nr 3, poz. 32.

⁶² A. Zoll, *Komentarz do art. 148*, s. 255.

gulacji przyjętych w rozdziale XIX pozostała nienaruszona, chociaż poszczególne przepisy podlegały zmianom obejmującym zarówno kształt znamion typów rodzajowych przestępstw, jak i grożące za nie sankcje.

W ostatnim czasie pojawiła się propozycja wprowadzenia nowych rozwiązań legislacyjnych w zakresie ochrony życia ludzkiego. Zawiera ją *Program reform „Sprawiedliwość i bezpieczeństwo”* ogłoszony przez Ministerstwo Sprawiedliwości w dniu 25 kwietnia 2018 r.⁶³ Zakładana przez projektodawców w Części ogólnej Kodeksu karnego likwidacja osobnej kary 25 lat pozbawienia wolności i wprowadzenie elastycznego zakresu wymiaru kary pozbawienia wolności od 15 dni do 30 lat lub dożywotniego pozbawienia wolności⁶⁴, skutkowałyby tym, że za zabójstwo zwykłe groziłaby sankcja w postaci kary pozbawienia wolności od 8 lat do 30 lat pozbawienia wolności lub dożywotniego pozbawienia wolności.

Kolejną propozycją, potencjalnie mogącą mieć zastosowanie do sprawców zabójstw, jest dopuszczalność orzeczenia bezwzględnego dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego przedterminowego zwolnienia. Ma być ono orzekane, jak argumentują projektodawcy, wobec „sprawców, którzy są trwale niebezpieczni dla społeczeństwa. Taką karę sądy będą musiały obligatoryjnie orzekać również wobec osób, które zostały w przeszłości skazane na dożywocie albo na 20 i więcej lat więzienia, a dopuściły się kolejnego przestępstwa, za które orzeczono wobec nich dożywocie. W tych przypadkach wyrok dożywocia ma na zawsze pozbawiać możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie”⁶⁵. Wydłużony ma być również okres przedawnienia karalności zabójstwa – z 30 do 40 lat⁶⁶.

W Części szczególnej Kodeksu karnego projekt zakłada wprowadzenie karalności już na etapie przygotowania do zabójstwa (aktualnie pierwszą karalną formą stadialną zabójstwa jest usiłowanie) oraz odpowiedzialności karnej za przyjęcie zlecenia zabójstwa. Oba czyny mają być zagrożone karą od 2 do 15 lat pozbawienia wolności.

Uzasadniając wprowadzenie takich rozwiązań projektodawcy argumentują, iż „Zaostrzenie kar za najpoważniejsze przestępstwa zbliża polski Kodeks karny do rozwiązań funkcjonujących w wielu krajach Unii Europejskiej. Nie

⁶³ *Program reform „Sprawiedliwość i bezpieczeństwo”*, w: <https://www.ms.gov.pl/pl/informacje/news,10881,program-reform-sprawiedliwosc-i-bezpieczenstwo.html> [dostęp: 20.11.2018].

⁶⁴ Tamże, s. 10.

⁶⁵ Tamże, s. 10–11.

⁶⁶ Tamże, s. 11.

jest wyrazem restrykcyjności, lecz sprawiedliwości. To polskie prawo – na tle europejskich przepisów – było dotąd nazbyt pobłażliwe. Konsekwencją obowiązującej dotąd w Polsce liberalnej doktryny prawa karnego są też łagodne wyroki orzekane przez sądy wobec sprawców najcięższych zbrodni – znacznie niższe niż te ferowane przez sądy w innych europejskich krajach⁶⁷. Przywołanymi w *Programie reform „Sprawiedliwość i bezpieczeństwo”* przykładami surowszych sankcji stosowanych za zabójstwo w krajach Unii Europejskiej są ustawowe zagrożenia za zabójstwo we Francji (kara od 10 do 30 lat więzienia lub dożywotnie więzienie), Belgii (kara od 20 do 30 lat więzienia lub dożywotnie więzienie) i w Czechach (kara od 10 do 30 lat więzienia lub dożywotniego więzienia)⁶⁸. Z zaprezentowanego zestawienia wynika ponadto, że sądy w Polsce jedynie wobec 4% skazanych za zabójstwo orzekły karę dożywotniego pozbawienia wolności, podczas gdy w Grecji – 43%, Anglii i Walii – 34%, w Niemczech – 21%, a średnia w Unii Europejskiej to 12%⁶⁹.

UWAGI KOŃCOWE

Struktura rozdziału XIX Kodeksu karnego „Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu” nie odbiega znacząco od przyjętej w poprzednich kodyfikacjach karnych z 1932 r. i z 1969 r. Ranga chronionego jego przepisami dobra prawnego, jakim jest życie ludzkie, wciąż wywołuje jednak pytania o wymagany poziom ochrony. Wątpliwości co do pełnej realizacji konstytucyjnego standardu ochrony życia każdego człowieka dotyczą zwłaszcza wyraźnie niższego standardu ochrony życia w fazie prenatalnej od ochrony życia człowieka urodzonego.

Szereg problemów natury procesowej wywołuje kwestia ustalenia rzeczywistego zamiaru sprawcy powodującego śmierć człowieka. Wymaga to wnikliwej analizy sposobu działania sprawcy, rodzaju użytego narzędzia, siły ciosu oraz wszechstronnego zbadania pozostałych okoliczności, takich jak motywacja, stosunki pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym, tło zajścia, dotychczasowy tryb życia sprawcy, oraz wszelkie inne przesłanki wskazujące na to, że sprawca, swoją zgodą, stanowiącą realny proces psychiczny, obejmował skutek w postaci śmierci ofiary.

⁶⁷ Tamże, s. 14.

⁶⁸ Zob. tamże.

⁶⁹ Zob. tamże, s. 15.

Ostatnie propozycje nowelizacji Kodeksu karnego dowodzą, że przyjęty w rozdziale XIX model ochrony życia nadal jest poddawany pod dyskusję. Zgłaszane propozycje wprowadzenia nowych regulacji dotyczą zarówno poszerzenia zakresu kryminalizowanych zachowań (przygotowanie do zabójstwa, przyjęcie zlecenia zabójstwa), jak również zasadniczego obostrzenia kar (dożywotnie pozbawienie wolności).

PIŚMIENNICTWO

1997. *Trybunał Konstytucyjny w sprawie życia. Dokumenty*. Częstochowa: Biblioteka „Niedzieli”.
- Daszkiewicz, Krystyna. 2000. *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Rozdział XIX Kodeksu karnego. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Filar, Marian (red.). 2008. *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Gałązka, Małgorzata. 2005. *Prawo karne wobec prokreacji pozaustrojowej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Grzeškowiak, Alicja. 1990. *Zagadnienia prawnokarnej ochrony dziecka poczętego w pracach Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1990–1991*. Szczecin: Ottonianum.
- Grzeškowiak, Alicja. 1996. *W trosce o rodzinę*. Częstochowa: Biblioteka „Niedzieli”.
- Klimowicz, Ewa. 1994. „Filozoficzne i etyczne podstawy poglądów na temat aborcji.” W *Polityka i aborcja*, red. Mirosław Chałubiński, 89–153. Warszawa: Agencja Scholar.
- Stefański, Ryszard A. 2004. „Przestępstwo znieważenia zwłok, prochów ludzkich lub grobu (art. 262 k.k.)” *Prokuratura i Prawo* 10:19–28.
- Wiak, Krzysztof. 2001. *Ochrona dziecka poczętego w polskim prawie karnym*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Wiak, Krzysztof. 2012. *Terrorism and Criminal Law*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Wróbel, Włodzimierz. 2007. „Opinia w sprawie skutków prawnych wprowadzenia do Konstytucji RP zmiany w treści art. 30 oraz art. 38, Kraków, 13 lutego 2007 r.” W *Konstytucyjna formuła ochrony życia*, druk sejmowy nr 993, Biuro Analiz Sejmowych, w: [http://parl.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/A39859274052914CC1257298003B120B/\\$file/ppc_3-2007.pdf](http://parl.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/A39859274052914CC1257298003B120B/$file/ppc_3-2007.pdf) [dostęp: 20.11.2018].
- Zoll, Andrzej (red.). 2006. *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*. T. II. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.

CRIMINAL PROTECTION OF HUMAN'S RIGHT TO LIFE IN POLISH LAW

Summary. The article contains an overview of the Polish Penal Code regarding the protection of human life. The first part contains an analysis of the standards of protection of right to life, adopted in international law and in the Constitution of the Republic of Poland. The second part presents selected problems appearing in the legal qualification of a prohibited act as a homicide.

Key words: life, right to life, homicide, Penal code